

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.36>

ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ

Косак В.М.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Косак В.М. Предмет договору постачання електричної енергії через приєднану мережу.

Вказується, предмет цивільного договору є істотною умовою його укладення. Визначення поняття та правового режиму об'єкта договірних правовідносин має визначальне значення для застосування положень відповідного законодавства. В цьому контексті необхідно з'ясувати правову природу та ознаки предмету договору про постачання електроенергії через приєднану мережу. Це сприятиме упорядкуванню правозастосовальної практики та теоретичних позицій щодо розуміння електроенергії як об'єкта цивільних прав.

Зміст цивільно-правового договору складають умови визначені законом або є необхідними для договорів даного виду, а також інші умови, погоджені сторонами. Серед інших істотною умовою є предмет договору. Електроенергія як об'єкт цивільного правовідносин має майнову (товарну) природу. Однак специфіка електричної енергії як товару з особливим правовим режимом не дозволяє застосувати до його обороту традиційні механізми правового регулювання характерні для договору купівлі-продажу.

Предметом договору постачання електроенергії через приєднану мережу складається з двох самостійних об'єктів цивільних прав: діяльності з вироблення електричної енергії з метою її передачі споживачу та власне електричного струму цих об'єктів неможливе в рамках дефініції предмету договору купівлі-продажу. Поняття «товар» в законодавстві про постачання електричної енергії через приєднану мережу слід розуміти як економічну категорію. Правовою формою економічного цивільного обороту. Від характеристики предмету конкретного цивільного договору, що є правовою формою опосередкування динаміки цивільних відносин, залежить застосування відповідного законодавства. Тому в умовах рекодифікації Цивільного кодексу України необхідно виокремити окремі договірні форми постачання енергетичними ресурсами через приєднану ме-

режу з врахуванням особливостей предметних ознак їх правової та матеріальної природи з вказівкою на спеціальне законодавство, яке є безпосередньою джерельною базою регулювання коментованих відносин.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, предмет договору, електрична енергія, постачання енергетичних ресурсів, об'єкт цивільних прав.

Kossak V. Subject of contract on supply of electricity while connecting to the distribution network.

It is indicated that the subject of a civil contract is an essential condition for its conclusion. The definition of the concept and legal regime of the object of the contractual relationship is of decisive importance for the application of the provisions of the relevant legislation. In this context, it is necessary to find out the legal nature and characteristics of the subject of the contract on the supply of electricity through the connected network. This will contribute to streamlining law enforcement practice and theoretical positions on the understanding of electricity as an object of civil rights.

The content of a civil law contract consists of conditions defined by law or necessary for contracts of this type, as well as other conditions agreed by the parties. Among others, an essential condition is the subject of the contract. Electricity as an object of civil law has a property (commodity) nature. However, the specificity of electrical energy as a commodity with a special legal regime does not allow applying to its turnover the traditional mechanisms of legal regulation characteristic of a sales contract.

The subject of the contract for the supply of electricity through the connected network consists of two independent objects of civil rights: the activity of generating electricity for the purpose of its transmission to the consumer and the actual electric current of these objects is not possible within the definition of the subject of the contract

of sale. The concept of “goods” in the legislation on the supply of electric energy through the connected network should be understood as an economic category. Legal form of economic civil turnover. The application of the relevant legislation depends on the characteristics of the subject of a specific civil contract, which is a legal form of mediating the dynamics of civil relations. Therefore, under the conditions of the recodification of the Civil Code of Ukraine, it is necessary to single out individual contractual forms of supply of energy resources through the connected network, taking into account the peculiarities of the substantive features of their legal and material nature, with reference to special legislation, which is the direct source base for the regulation of the commented relations.

Key words: a civil law contract, subject of the contract, electricity, energy resources supply, an object of civil rights.

Постановка проблеми. Предмет цивільного договору є істотною умовою його укладення. Визначення поняття та правового режиму об'єкта договірних правовідношення має визначальне значення для застосування положень відповідного законодавства. В цьому контексті необхідно з'ясуватиме правову природу та ознаки предмету договору про постачання електроенергії через приєднану мережу. Це сприятиме упорядкуванню правозастосовальної практики та теоретичних позицій щодо розуміння електроенергії як об'єкта цивільних прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню визначення предмету договорів про постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу в різний час були присвячені наукові розвідки В.В. Луця, Н.Ю. Голцбевої, С.С. Немченко, Р.В. Походжук. Аналізу правової природи електроенергії серед інших об'єктів цивільних прав присвятив увагу в своєму дисертаційному дослідженні В.Л.Скрипник. В наукових публікаціях та монографічних роботах обґрунтовані різні позиції щодо розуміння електроенергії як об'єкта динаміки цивільного обороту. З цим пов'язано різне трактування застосування положень спеціального законодавства. Тому актуальним в умовах рекодифікації динаміки відносин, об'єктом яких є електрична енергія.

Мета дослідження – визначити правову природу та поняття предмету договору постачання електричної енергії через приєднану мережу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст будь-якого договору згідно з ст. 628 Цивільного кодексу України [1] (далі ЦК України) становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов

договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також ті умови щодо яких за зявою хоча б однією із сторін має бути досягнуто згоди.

Договір укладається рівноправними суб'єктами і направлений на взаємне задоволення їх потреб за рахунок один одного. Оскільки однією з необхідних ознак будь-якої домовленості є відсутність можливості у кожної із сторін нав'язувати іншій свої умови, укладення договору можливе виключно у випадку, коли кожен з контрагентів вважає договірні умови справедливими для себе. У цьому розумінні договір виступає засобом правового регулювання поведінки сторін у цивільно-правових зобов'язаннях, адже в договірних умовах закріплюється воля сторін, відповідно такі умови стають для контрагентів на одному рівні з диспозитивними законодавчими положеннями.

Таким чином, законодавець у ст. 6 ЦК України відобразив положення, за яким договір набув статусу самостійного регулятора цивільних відносин, надавши тим самим договірному регулюванню цивільних відносин переважуюче порівняно з нормативним регулюванням значення. Відповідно до ч. 3 ст. 6 ЦК України цивільні відносини можуть бути врегульовані не лише актами цивільного законодавства, а й самими учасниками — суб'єктами цих відносин. Тобто, у сфері приватноправових відносин прослідковується зміщення акцентів із законодавчого регулювання правовідносин між їх учасниками в сторону договірних їх визначення. При цьому договір не слід вважати загальнообов'язковим нормативним актом, а похідною від закону домовленістю, що зобов'язує лише тих сторін, які прийняли в ній участь. Водночас договір повинен відповідати обов'язковим для сторін правилам, які встановлені нормативно-правовими актами і є чинними в момент його укладання.

При цьому, права і обов'язки сторін договору, пов'язані із нормами цивільного права безпосередньо, оскільки вони передбачаються сторонами з метою регулювання своїх взаємовідносин за наперед визначеними правилами поведінки (договірними умовами). Тому договір є не просто домовленістю між сторонами, а насамперед індивідуальним регулятором відносин між контрагентами. Натомість закон діє як загальний нормативний регулятор приватно-правових відносин.

Дефініція договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу міститься у статті 714 Цивільного кодексу України. Згідно з названою статтею за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій сторо-

ні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання.

Коментована норма носить узагальнюючий характер і практично відсилає до спеціального законодавства в сфері регулювання постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу.

В Господарському кодексі України [2] (далі - ГК України) міститься визначення договору енергопостачання, за яким енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (далі - енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується.

Окремим видом енергопостачання є договір постачання електричної енергії споживачу. Особливості постачання електричної енергії споживачам та вимоги до договору постачання електричної енергії споживачу встановлюються Законом України «Про ринок електричної енергії» [3].

Аналіз вищенаведених статей ЦК України та ГК України свідчить, що предмет названих договорів охоплює різні види об'єктів, що поставляються через приєднану мережу. Водночас за договором енергопостачання здійснюється постачання електричної енергії через приєднану мережу.

Особливість цього виду постачання полягає в тому, що воно можливе лише за наявності відповідної мережі, яка поєднує постачальника та покупця (споживача). Предметом названого договору є електрична енергія як специфічний об'єкт цивільних правовідносин. Тому лише нормами ЦК України або ГК України урегулювати особливості відносин з постачання електричною енергією не представляється можливим.

Такий висновок впливає з розуміння предмету договору постачання енергетичними ресурсами, який містить ознаки, що виокремлюють його серед інших договорів постачання ресурсами через приєднану мережу. Специфіка предмету договору енергопостачання полягає у тому, що енергія як товар постачається через приєднану мережу. При цьому неможливо об'єктивно індивідуалізувати її в товарній формі доступний для сприйняття. Об'єктивно сприймаються саме мережі електропостачання, через які здійснюється подача ресурсу. Цим коментований договір відрізняється від договорів, що опосередковують передання у власність інших видів товару (май-

на). Тому електроенергія може трактуватися товаром лише економічному розумінні, залишаючись самостійним об'єктом цивільних прав.

З цим пов'язані особливості правового режиму електроенергії як предмету договорів. Як правило, електрична енергія є об'єктом відносин динаміки цивільного обороту. Тому до цих відносин не завжди можна застосувати положення, властиві іншим договорам, які опосередковують передання майнових (товарних) ресурсів. Насамперед, це стосується критерію матеріалізованості електричної енергії як об'єкта цивільних правовідносин.

За цим критерієм не можна ставити знак тождності між електропостачанням та предметом договорів постачання через приєднану мережу теплової енергії, водопостачання, газу тощо та договорів про передання у власність майна (товару) чи майнових прав. Електроенергія безумовно є об'єктом цивільних правовідносин, який має матеріальну природу. Однак за цією ознакою її не можна відносити до речей. Тому обіг енергоресурсів регулюється спеціальним законодавством.

Так у п. 26 ст. 1 Закону України від 13 квітня 2017р. «Про ринок електричної енергії» електрична енергія визначається як енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товаром, призначених для купівлі-продажу. Хоча названий закон акцентує увагу на товарно-економічній природі електричної енергії та її можливості бути об'єктом цивільного обороту, призначеним для купівлі-продажу, однак не використовується термін договір «купівлі-продажу». Натомість ч.2 ст. 714 ЦК України підкреслюється, що до договорів постачання енергетичними ресурсами можуть застосовуватися загальні положення, що регулюють купівлю-продаж.

Однак до постачання електроенергії практично не застосовуються норми, які регулюють договір купівлі-продажу. Це пов'язано, насамперед, з розумінням предмету договору купівлі-продажу. Електрична енергія є об'єктом цивільних правовідносин і відноситься до майна. Водночас в силу специфіки її матеріальної природи вона не може бути предметом як класичного договору купівлі-продажу, так і низки інших договорів: найму, лізингу, ренти тощо.

Матеріалізований характер електричної енергії зумовлений можливістю вимірювання її кількості, якості та інших показників технічно-юридичного характеру. Це дало підстави для трактування електроенергії як безтілесної речі. З цим погодитися не можна, оскільки матеріалізована природа електричної енергії свідчить про майнову природу, а не про її належність до нематеріальних благ.

На сьогодні у цивілістиці відсутня єдність поглядів щодо поняття енергії як речі. Проте, роз-

глядаючи енергію як річ акцентується увага, що ця річ має свою специфіку об'єктивно існує і є певним майном. [4, с.18.]

Електрична енергія як матеріальне благо є об'єктом цивільних правовідносин. Зокрема С.С. Немченко обґрунтовує висновок, що електрична енергія є особливим об'єктом цивільного права, а найважливішою характеристикою електроенергії є її здатність виконувати роботу завдяки електричному струму, потужність якого споживається тим чи іншим приладом та обладнанням, приєднаним до мережі. [5, с. 3]

Власне ця специфіка електричної енергії як особливого об'єкта не дозволяє застосовувати традиційний механізм правового регулювання, який характерний для відносин договору купівлі-продажу. Тому з ч. 2 ст. 714 ЦК України необхідно виключити посилання, що до договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу застосовуються загальні положення про купівлю-продаж.

У п.11 ст.1 Закону України «Про ринок електричної енергії» визначено, що виробництво електричної енергії – це діяльність, пов'язана з перетворенням енергії з енергетичних ресурсів будь-якого походження в електричну енергію за допомогою технічних засобів.

Приведене визначення вказує на ознаку діяльності з вироблення електричної енергії та на її матеріалізовані характеристики як об'єкта цивільних прав. Водночас аналіз зазначеної дефініції свідчить про динаміку коментованої категорії та можливість бути предметом цивільного обороту.

Об'єкт цивільного правовідношення визначає, на що спрямовані права та обов'язки їх учасників. Із правовідношення випливає те благо, структури стосовно якого складається фактична поведінка суб'єктів.

В цьому контексті С.О.Сліпченко стверджує, що суб'єктивне цивільне право є способом досягнення мети суб'єкта цивільних правовідносин, яка полягає у задоволенні певних потреб і спонукає до вступу у відповідне цивільне правовідношення, процес, змістом якого є здійснення цивільних прав та виконання обов'язків. Засобами задоволення потреби виступають саме ті матеріальні та нематеріальні блага, які є об'єктами суб'єктивних прав, бо саме на них спрямована діяльність суб'єктів цивільного правовідношення. [6, с. 3]

Майнові права мають речово або зобов'язальну правову природу. Речові права пов'язуються з речами, як об'єктами цивільних прав. Загалом термін «майнові права» широко використовується в законодавстві. Зокрема, в Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні [7] встановлено, що майновими правами, які можуть оцінюватися,

визначаються будь-які права пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), та також інші специфічні права і права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо та і права вимоги.

Приведене визначення вказує на ознаку діяльності з виробленням електричної енергії та на її матеріалізовані характеристики як об'єкта цивільних прав. Водночас аналіз зазначеної дефініції свідчить про динаміку коментованої категорії та можливість бути предметом цивільного обороту.

Через особливість матеріальної природи електричної енергії вона не може бути предметом договору купівлі-продажу як інші об'єкти. Це не означає, що у разі наявності прогалін у спеціальному законодавстві не можуть застосовуватися норми схожих договірних конструкцій. Це пояснюється тим, що у визначенні поняття електроенергії поєднуються ознаки дії (діяльності з виробництва) та матеріальної ознаки, яка характеризує фізичні властивості електроенергії.

В.Л.Скрипник зазначає, що головною ознакою і умовою існування електроенергії, як об'єкта цивільних прав є обов'язкова наявність її носія (об'єкту електроенергетики). З цим пов'язаний парадоксальний висновок: електроенергія, незважаючи на певні ознаки речі, класичному розумінню «річ» не відповідає і в системі речей самостійного місця не посідає, оскільки за правовою природою являє собою єдність двохправових категорій- власне речі, і водночас результат її використання. [8, с. 112]

Товарні характеристики електроенергії як об'єкта цивільних прав визначають її відповідний правовий режим, який не є статичного незмінною категорією і може змінюватися залежно від доктринального і законодавчого розуміння об'єкта. Енергія як об'єкт широко задіяна в цивільному обороті та є предметом багатьох договорів. Під цивільним оборотом зазвичай розуміють юридичну форму економічного обороту, а об'єктами останнього є товар, тобто благо, яке має грошову цінність, а отже і права на нього можуть бути майновими. [9, с. 108]

Електроенергія як об'єкт цивільного правовідношення має майнову (товарну) природу. Тому може належати до категорії «майно». Однак специфіка електричної енергії як товару з особливим правовим режимом не дозволяє застосувати до його обороту традиційні механізми правового регулювання характерні для договору купівлі-продажу. Хоча, враховуючи наявність стадії вироблення електроенергії з метою її передати споживачам, можна вести мову про купівлю-продаж майнового комплексу як об'єкта цивільних прав в системі енергопостачання.

Згідно з ст. 190 ЦК України майно є особливим об'єктом, яким вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. При цьому в ч. 2 ст. 190 ЦК України підкреслюється, що майнові права визначаються речовими правами. А речові права можуть бути об'єктом цивільного обороту. Права та обов'язки складають зміст цивільного правовідношення з постачання електроенергії і охоплюють як стадію динаміки передачі, так і поняття кількісних та якісних показників, які характеризують її як об'єкт цивільних прав.

Таким об'єктом у відносинах енергопостачання є електрична енергія, що дозволяє виділити такі договори в окремий вид договірних зобов'язань з постачання ресурсів через приєднану мережу. Хоча Н.Ю.Голубева вважає, що за специфічними ознаками цей договір можна відносити до окремого різновиду договорів купівлі-продажу, сама ж підкреслює відмінності в правовому регулюванні коментованих договірних зобов'язань. Насамперед, це стосується предмета договору, яким є ресурси: електрична енергія у вигляді електричного струму. Але за загальним правилом предметом будь-якого договору є певні фактичні та юридичні дії зобов'язаної сторони (боржника). Тому предмет договору енергопостачання, яким включає два роди об'єктів: дії сторін щодо подачі ресурсу через приєднану мережу та його оплати, а також власне ресурс як товар (об'єкт договору). Далі звертає увагу, що змістом договору є продаж ресурсу, під яким розуміються нетипові об'єкти речових прав. І на відміну від договору купівлі-продажу, зазначає Н.Ю.Голубева, за договором постачання ресурсів через приєднану мережу абонент зобов'язується оплачувати прийнятий ресурс. Це означає, що на нього в принципі не покладається обов'язок прийняти товар та для цього договору не характерні такі атрибути багатьох договорів купівлі-продажу як гарантійний термін і термін придатності товару, комплектність товару, тара, упаковка тощо. [10, с.89]

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрям. Предметом договору постачання електроенергії через приєднану мережу складається з двох самостійних об'єктів цивільних прав: діяльності з вироблення електричної енергії з метою її передачі споживачу та власне електричного струму цих об'єктів неможливе в рамках дефініції предмету договору купівлі-продажу. Поняття «товар» в законодавстві про постачання електричної енергії через приєднану мережу слід розуміти як економічну категорію. Правовою формою економічного цивільного обороту. Від характеристики предмету конкретного цивільного договору, що є правовою формою опосередкування динаміки цивільних відносин, залежить застосування відповідного за-

конодавства. Тому в умовах рекодифікації Цивільного кодексу України необхідно виокремити окремі договірні форми постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу з врахуванням особливостей предметних ознак їх правової та матеріальної природи з вказівкою на спеціальне законодавства, яке є безпосередньою джерельною базою регулювання коментованих відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. №436- IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня.2017р. № 2019-VIII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>.
4. Походжук Р.В. Захист прав споживачів за договором постачання електричною енергією через приєднану мережу: монографія. Київ: НДІ Пр.і П ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПН України. 2017. 218 с.
5. Немченко С.С. Договір постачання електричної енергії через приєднану мережу за Цивільним кодексом України: автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 21 с.
6. Сліпченко С.О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатності об'єктів: монографія. Харків: Діса плюс, 2013. 552 с.
7. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України від 12.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14/print>.
8. Скрипник В.Л. Правова природа електроенергії в контексті об'єктів цивільних прав Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 98-річниці з дня народження д.ю.н., проф., чл.-кор. АН УРСР В.П.Маслова (Харків, 28 лютого 2020 р.) Харків: Право, 2020. С.110-113.
9. Методологія дослідження проблем цивілістики: сб. статей, посвящ. пам'яті проф. А.А. Пушкіна. Под ред. Ю.М.Жорнокуя и С.А. Слипченка. Харьков: Право, 2017. 432 с.
10. Голубева Н.Ю. Особливості зобов'язань, що виникають з договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Актуальні проблеми держави і права. Одеса Юрид. літ. 2012. Вип. 66. С. 81-93.